

Színezett Petri hálók

dr. Bartha Tamás

BME Méréstechnika és Információs Rendszerek Tanszék

Bevezetés

- Mik a színezett Petri hálók?
  - “A színezett Petri hálók olyan modellek, amik a *grafikus reprezentációt* ötvözik a *jól definiált (matematikai) szemantikával*, így lehetővé téve a *formális analízist*.”
  - A színezetlen hálók kiterjesztései **rugalmas adatszerkezetekkel és adatmanipulációs nyelvvel**
  - CPN háló diagram = háló struktúra + deklarációk + háló jelölések, kifejezések + inicializáló kifejezések

Színezetlen és színezett Petri hálók összehasonlítása

Színezetlen (P-T) Petri hálók

- színezetlen tokenek
- tokenek halmaza (számosság)
- token manipuláció
- kezdeti jelölés
- tiltó élek
- élsúlyok
- tranzíció engedélyezése
- konfliktus különböző engedélyezett tranzíciók között
- *~ assembly nyelv*

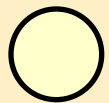
Színezett Petri hálók

- színes tokenek
- tokenek multihalmaza
- adat manipuláció
- inicializáló kifejezések
- őrfeltételek
- élkifejezések (változókkal)
- lekötés engedélyezése
- konfliktus ugyanazon tranzíció engedélyezett lekötései között
- *~ magas szintű programnyelv*

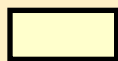
Színezett Petri hálók felépítése

Színezett Petri háló alkotóelemei

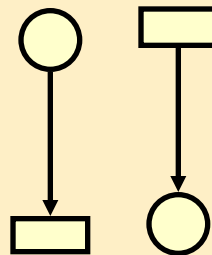
- Háló struktúra:
  - megjeleníti a rendszer vezérlési-/adatfolyam struktúráját
  - helyek, tranzíciók, (tiltó)élek
- Deklarációk:
  - definiálják: adatstruktúrákat + felhasznált függvényeket
  - deklarációk, jelölések, kódrészletek CPN ML-ben
  - színsztályok, változók, élkifejezések

Helyek

Tranzíciók

Élek

③ $3(q,0)$

Tokenek

Színezett Petri háló alkotóelemei

- Jelölések, elnevezések:
  - megadják a háló szintaktikai és adatmanipulációs elemeit
  - nevek, színosztályok, bemenő/kimenő élkifejezések, örkifejezések, aktuális állapot
- Inicializációs kifejezések:
  - Megadják a modell kezdőállapotát
  - konstansok, kezdőállapot

```

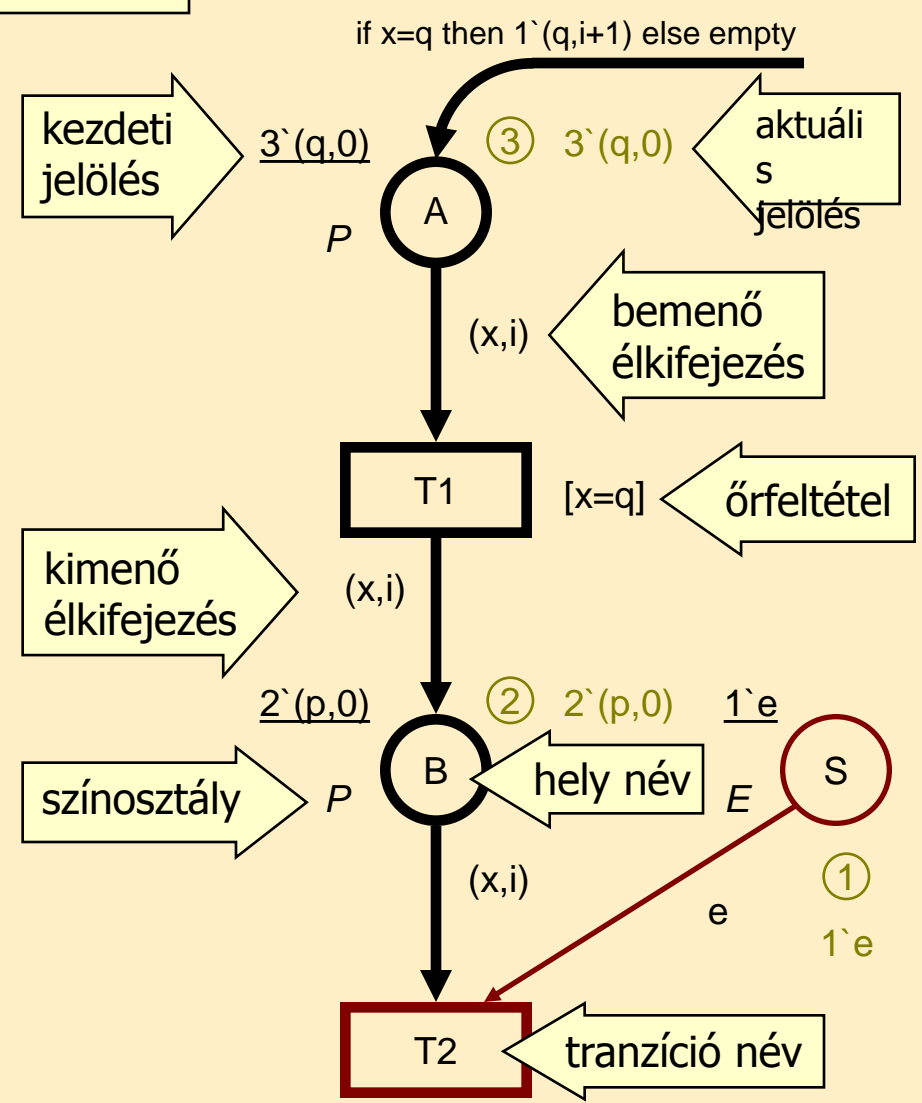
color U = with p | q;
color I = int;
color P = product U * I;
color E = with e;
var x : U;
var i : I;

```

← deklarációs mező

• CPN háló alkotóelemei:

- Helyek
  - név
  - színosztály
  - kezdő tokeneloszlás
  - aktuális tokeneloszlás
- Tranzíciók
  - név
  - őrfeltétel
- Élek
  - élkifejezések

Multihalmazok

- Multihalmaz: azonos elemből több példány is lehet benne
  - leképezés: $Bag(A)$, $a \in [A \rightarrow \square]$
  - formálisan: $a = \sum_{x \in A} a(x) \cdot x$ más jelölés (CPN): $a = \sum_{x \in A} a(x)'x$
- Műveletek multihalmazokkal:
  - összehasonlítás: $a_2 \neq a_1$ ha $\exists x \in A, a_2(x) \neq a_1(x)$
 $a_2 \leq a_1$ ha $\forall x \in A, a_2(x) \leq a_1(x)$
  - számosság: $|a| = \sum_{x \in A} a(x)$
  - összegzés: $a_1 + a_2 = \sum_{x \in A} (a_1(x) + a_2(x)) \cdot x$
  - különbség: $a_1 - a_2 = \sum_{x \in A} (a_1(x) - a_2(x)) \cdot x$ feltéve, hogy $a_2 \leq a_1$
  - szorzás skalárral: $n \cdot a = \sum_{x \in A} (n \cdot a(x)) \cdot x$

Műveletek multihalmazokkal

Összeadás: $a_1 + a_2$

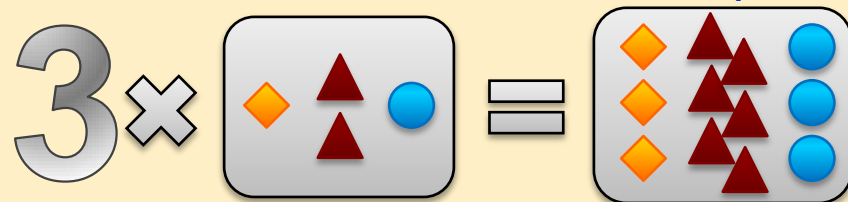
Összehasonlítás: $a_1 \leq a_2, a_1 \neq a_2$

Számosság: $|a_1|$

Szorítás skalárral: $n \cdot a_1$

Kivonás: $a_1 - a_2$ (csak ha $a_2 \leq a_1$)

Multihalmazok (folyt.)

- Unió, multihalmazok egyesítése: $a_1 \cup a_2 \cup \dots \cup a_m$
  - tartomány: $A_1 \cup A_2 \cup \dots \cup A_m$
  - eleme: $e_i \in \bigcup_1^m A_k$ ha $\exists A_j, e_i \in A_j$
- n-esek képzése: $\langle A_1, A_2, \dots, A_n \rangle$
  - tartomány: $A_1 \times A_2 \times \dots \times A_n$
  - eleme: $\langle e_1, e_2, \dots, e_n \rangle \in \prod_1^n A_j$ ha $\forall e_i \in A_i$
  - általánosítás: $\langle a_1, a_2, \dots, a_n \rangle$

Színezett Petri hálók formális definíciója

$$\text{CPN} = (\Sigma, P, T, A, C, G, E, M_0)$$

Színhalmazok $\Sigma = \{\sigma_1, \sigma_2, \dots, \sigma_\kappa\}$

Helyek $P = \{p_1, p_2, \dots, p_\pi\}$

Tranzíciók $T = \{t_1, t_2, \dots, t_\tau\}$

$$P \cap T = \emptyset$$

Élek $A \subseteq (P \times T) \cup (T \times P)$

Színkészlet $C : P \mapsto \Sigma$

Örfeltétel $G : \forall t \in T, [\text{Type}(G(t)) = \mathbf{B} \wedge \text{Type}(\text{Var}(G(t))) \subseteq \Sigma]$

Élkifejezés $E : \forall a \in A, [\text{Type}(E(a)) = C(p)_{\text{MS}} \wedge \text{Type}(\text{Var}(E(a))) \subseteq \Sigma]$

Kezdőállapot $M_0 : \forall p \in P, [\text{Type}(M_0(p)) = C(p)_{\text{MS}}]$

A formális definíciókban alkalmazott jelölések

- egy v változó típusa (színosztálya): $\text{Type}(v)$
- egy $expr$ kifejezés típusa: $\text{Type}(expr)$
- egy $expr$ kifejezésben szereplő változók halmaza: $\text{Var}(expr)$
- a v változók egy halmazának lekötése: $b(v) \in \text{Type}(v)$
- kifejezés által b lekötésre visszaadott érték: $expr\langle b \rangle$
  - ahol $v \in \text{Var}(expr)$ és $b(v) \in \text{Type}(v)$

Coloured Petri Nets (CPN) hálók eszközészlete

CPN hálók: színosztályok definiálása

- Egyszerű színosztályok

- színezetlen tokenek:
`unit`
- alapvető típusok:
`int, bool, real, string`
- részhalmaz:
`with 1..4;`
- felsorolás:
`with true | false;`
- indexelés:
`index d with 1..4;`

- Alábbi elemek

definíciójában szerepelnek:

- összetett színosztályok
- hely jelölések (kezdőállapot)
- változók, konstansok
- függvények, operátorok

Összetett színosztályok

- Módszerek kombinált színosztályok létrehozására
  - unió képzés:
`union s1:S + s2:S + T;`
  - n-esek képzése (Descartes szorzat):
`product P * Q * R;`
  - rekord (címkézett n-esek):
`record p:P * q:Q * r:R;`
  - lista:
`list int with 2..6;`

További CPN háló elemek: változók

- változók

Tokenek szimbolikus nevei

- változódeklaráció:

```
var proc : P;
```

- konstansok

Áttekinthetőbb, kezelhetőbb

- konstansdeklaráció:

```
val n = 10;
```

```
val d1 = d(1) : D;
```

- az alábbi kifejezésekben:

- élkifejezések
- őrfeltételek

- alábbi deklarációkban:

- színosztályok
- függvények, operátorok
- élkifejezések, őrfeltételek, inicializáló kifejezések

További CPN háló elemek: függvények

- függvények
  - mellékhatás-mentes SML nyelvű függvények
- műveletek, operátorok
  - infix jelölésrendszer
- az alábbi kifejezésekben:
  - színosztályok
  - függvények, operátorok, konstansok
  - élkifejezések, őrfeltételek, inicializáló kifejezések

További CPN háló elemek: kifejezések

- háló kifejezések
  - értéke: a változók egy adott lekötésével értékelhető ki
  - típusa: az összes lehetséges kiértékelési eredmény halmaza
  - példák:
`x=q`
`2` (x,i)`
`if x=q then 2`i else empty`
`Mes (s)`
`let n=5 in n * x + 2 end`
- felhasználásuk:
  - élkifejezések, őrfeltételek, inicializáló kifejezések

Színezett Petri háló példa: elosztott adatbázis

CPN háló példa: elosztott adatbázis

- Specifikáció:

- n különböző szerver, minden szerverhez egy adatbázis példány, amit egy lokális **adatbázis menedzser** kezel

$$\text{DBM} = \{d_1, d_2, \dots, d_n\}, n \geq 3$$

- lokális frissítés lehetséges, de a menedzsernek minden más menedzsert egy **üzenettel** értesítenie kell a frissítésről
- üzenet fejléc: **küldő** és **fogadó** (címezett)

$$\text{MES} = \{(s,r) \mid s,r \in \text{DBM} \wedge s \neq r\}, \text{Mes}(s) = \sum_{r \in \text{DBM} - \{s\}} 1 \cdot (s,r)$$

- rendszer állapota: *Active, Passive*
- adatbázis menedzserek állapota:
Inactive, Waiting (nyugtázásra vár), *Performing*
- üzenetek állapota: *Unused, Sent, Received, Acknowledged*

Elosztott adatbáziskezelő rendszer: deklarációk

Deklarációs mező

```
val n = 4;  
color DBM = index d with 1..n declare ms;  
color PR = product DBM * DBM declare mult;  
fun diff(x,y) = (x<>y);  
color MES = subset PR by diff declare ms;  
color E = with e;  
fun Mes(s) = mult'PR(1`s, DBM--1`s)  
var s, r : DBM;
```

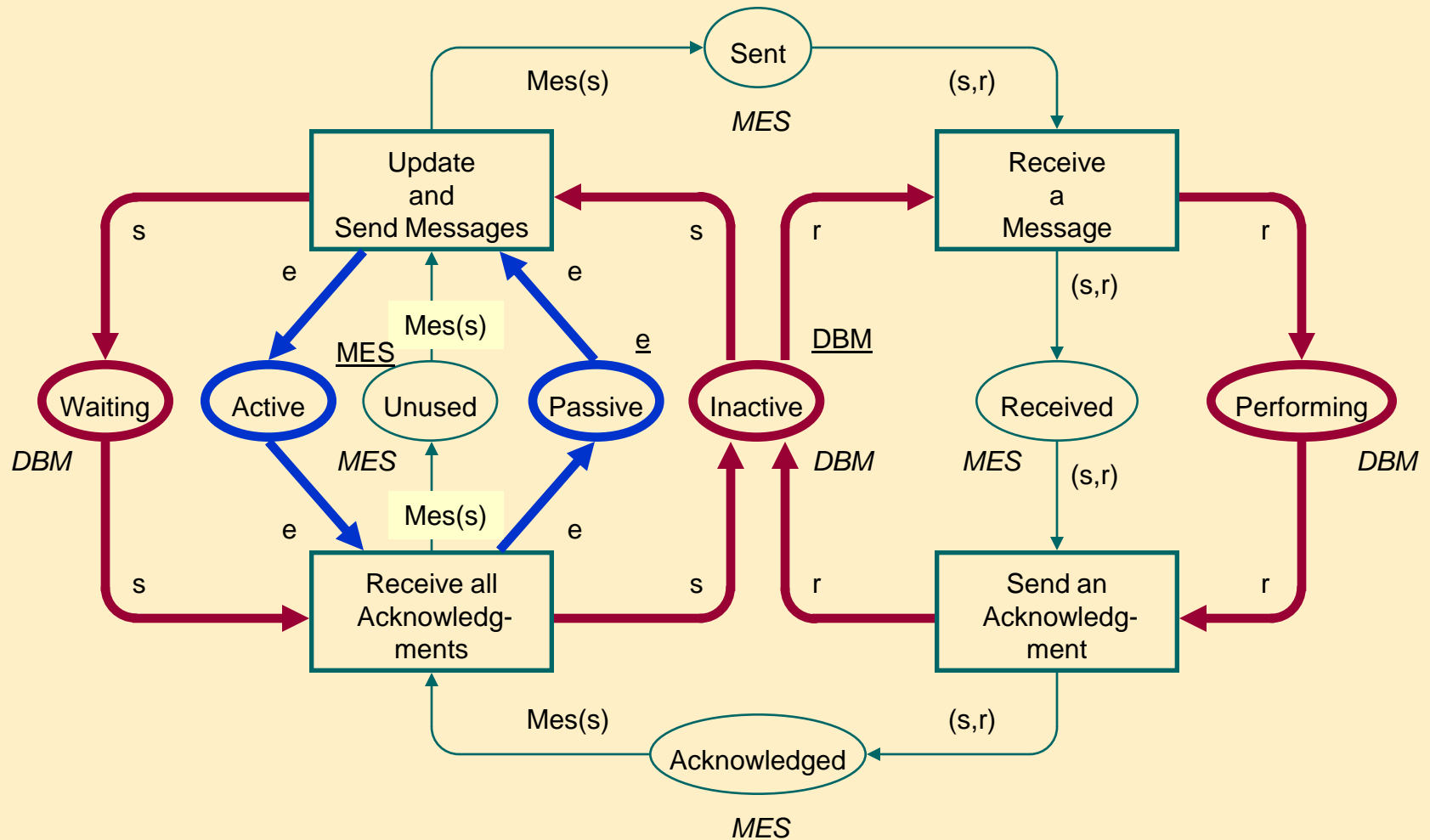
Jelentése:

$$\text{DBM} = \{d_1, d_2, \dots, d_n\}$$

$$\text{MES} = \{(s, r) \mid s, r \in \text{DBM} \wedge s \neq r\}$$

$$\text{Mes}(s) = \sum_{r \in \text{DBM} - \{s\}} 1'(s, r)$$

Elosztott adatbáziskezelő rendszer CP háló modellje

Színezett Petri hálók működése

Működés: engedélyezés és tüzelés

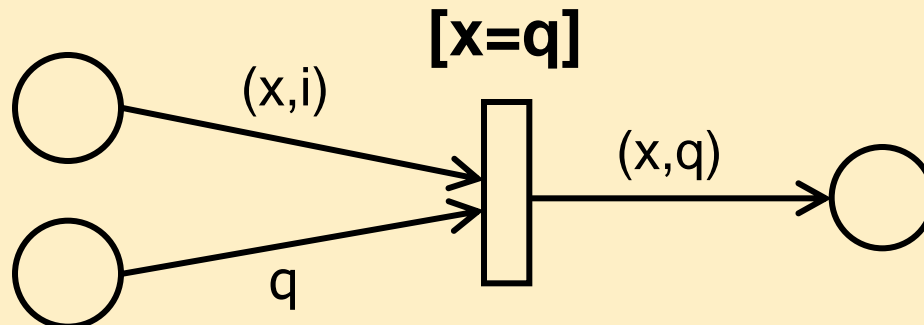
Engedélyezés fogalma megváltozik:

- **Lezárt** élkifejezés: nem tartalmaz változókat
  - **Változók**
    - rendelkeznek típussal: $\text{Type}(v)$
    - értékük a multihalmaz egy eleme
- **Nyílt** élkifejezés: változókat le kell kötni egy értékkel
  - **lekötés**: egy konkrét értékhozzárendelés minden változóhoz
    - adott lekötéssel az élkifejezés kiértékelhető
  - **rendelkezik típussal**: $\text{Type}(expr) = C(p)_{MS}$
    - az értékül kapott színosztály típusa
  - **kifejezésben szereplő változók halmaza**: $\text{Var}(expr)$

Őrfeltétel

- Őrfeltételek:
  - Tranzíciókhoz rendelt kifejezések
    - multihalmazok felett értelmezett kifejezések (lásd élkifejezés)
    - DE boolean visszatérési értékkel! (élkifejezés: multihalmaz v.é.)
  - „Igaz” kiértékelési érték esetén engedélyezik a tranzíciót
    - „szűrik” az engedélyezett lekötéseket
  - Jelölés: szögletes zárójelekben megadott kifejezés a tranzíció mellett

Engedélyezettség színezett Petri hálóokban

- Tranzíció lekötése

- Érvényes lekötés: $\forall v \in \text{Var}(t): b(v) \in \text{Type}(v) \wedge G(t)\langle b \rangle$

$$\text{Var}(t) = \{v \mid v \in \text{Var}(G(t)) \vee \exists a \in A(t) : v \in \text{Var}(E(a))\}$$

- $G(t)\langle b \rangle$ az őrfeltétel

- Az összes érvényes lekötés halmaza: $B(t)$

- Egy érvényes lekötés engedélyezett, ha

- A bemenő helyeken „van elég színezett token”:

$$\forall p \in \bullet t : E^-(p, t)\langle b \rangle \leq M(p) \wedge E^h(p, t)\langle b \rangle > M(p)$$

Tüzelés színezett Petri hálóokban

- Egy engedélyezett tranzíció **tüzelhet**, ha

- Magasabb prioritású tranzíció nem engedélyezett:

$$\forall t' : \pi(t') > \pi(t), \exists p \in \bullet t' : E^-(p, t') \langle b' \rangle > M(p) \vee E^h(p, t') \langle b' \rangle \leq M(p)$$

- Magasabb prioritású tranzíció őrfeltétele nem teljesül

$$\neg G(t') \langle b' \rangle$$

Tüzelés színezett Petri hálóokban

- Tüzelés menete:

- Engedélyezett lekötések keresése

- meghatározzák a bemenő élkifejezések, őrfeltételek

- Tranzíció engedélyezett adott lekötéssel → tüzelés

- Színezett tokenek elvétele a bemenő helyekről

- Színezett tokenek kitétele a kimenő helyekre

$$\forall p \in P : M'(p) = M(p) - \sum_{p \in \bullet t} E^-(p, t) \langle b \rangle + \sum_{p \in t \bullet} E^+(t, p) \langle b \rangle$$

- Ekkor M' közvetlenül elérhető M -ből: $M \xrightarrow{(t, b)} M'$

Lekötött és lekötetlen változók

- **Lekötött változók**

- Az értékhozzárendelést a bemenő élek határozzák meg
- Konzisztencia: változó értéke lekötésen belül azonos!
  - minden a tranzícióhoz tartozó élen: azonos név → azonos érték

- **Lekötetlen változók**

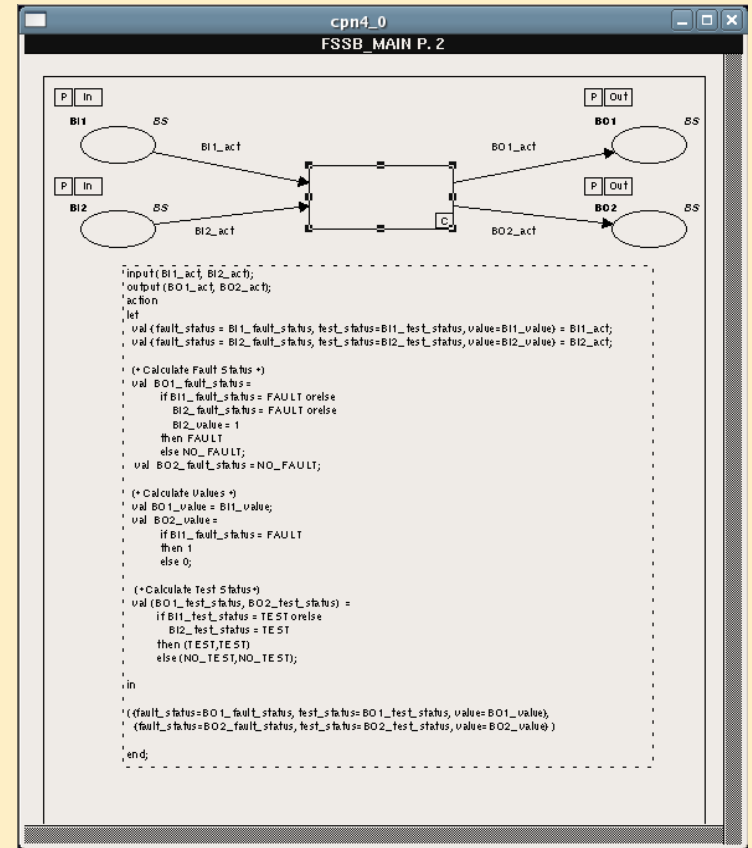
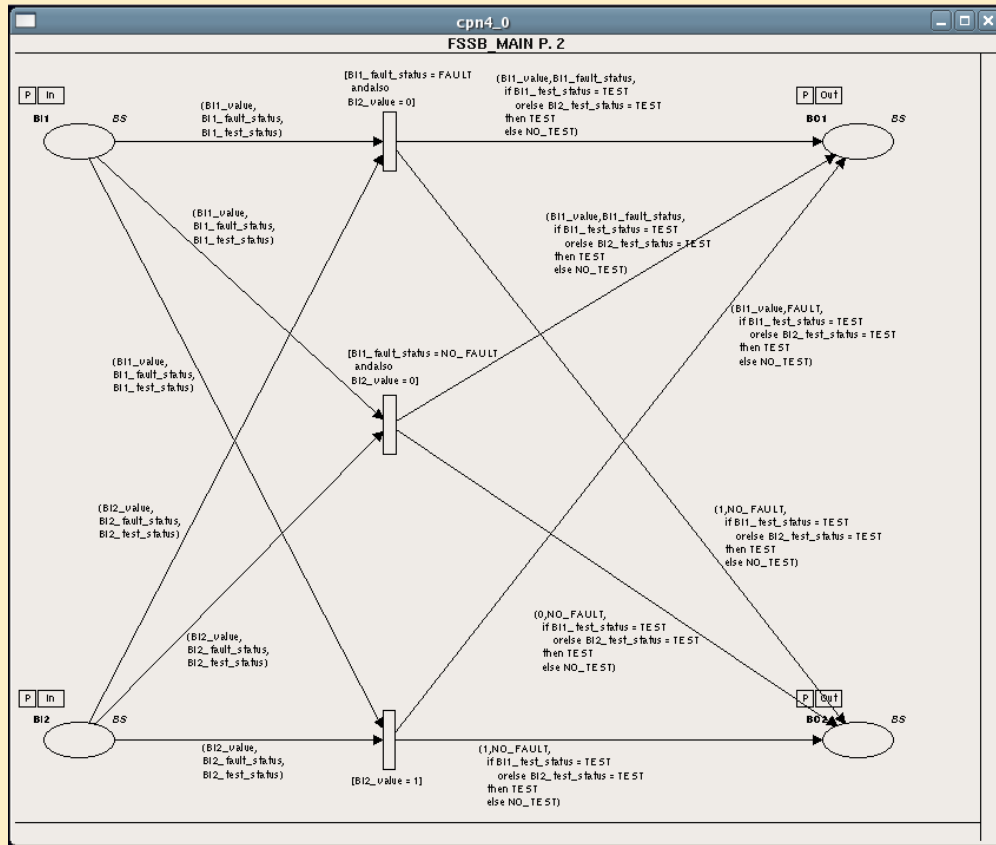
- Csak kimenő élkifejezésekben szereplő változók
- Az engedélyezés nem rendelt hozzá értéket: lekötetlen
- Tüzeléshez le kell kötni!
  - a színosztályából bármilyen értéket felvehet
  - annyi lehetséges lekötés, amennyi a színosztály számossága
  - nondeterminisztikus választás

Színezett Petri hálók széthajtogatása

Színezett Petri hálók felépítésének lehetőségei

- CPN hálók: strukturális és vezérlési elemek
  - tisztán strukturális információ, nincs adattartalom:
    - széthajtogatott háló
  - tisztán adat és vezérlési információ, nincs struktúra:
    - egy hely + egy tranzíció, komplex színosztályok és élkifejezések
  - kompromisszumra van szükség
    - érthető, áttekinthető CPN hálóra van szükség!

Modellezési lehetőségek

vezérlési folyamat struktúrában kifejezve

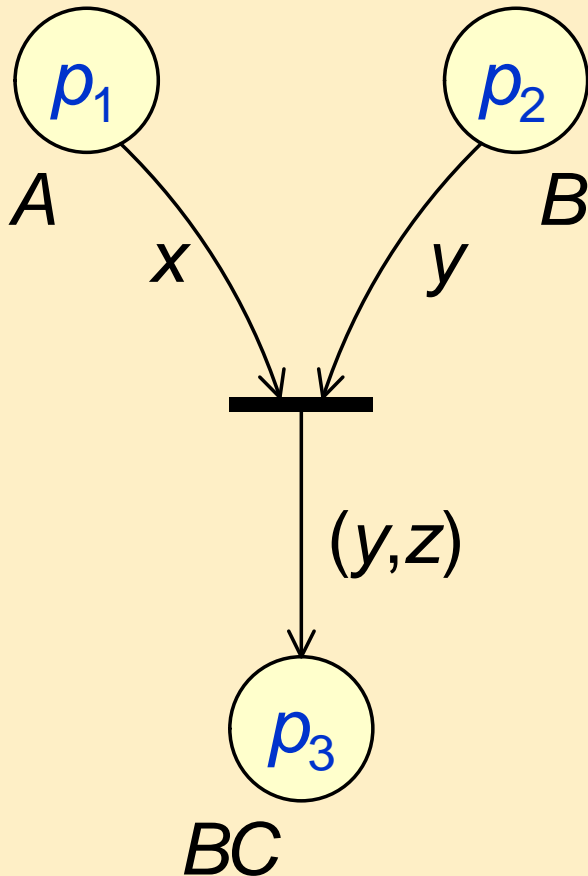
ugyanaz csak kódban
 („összehajtogatva”)

Széthajtogatás

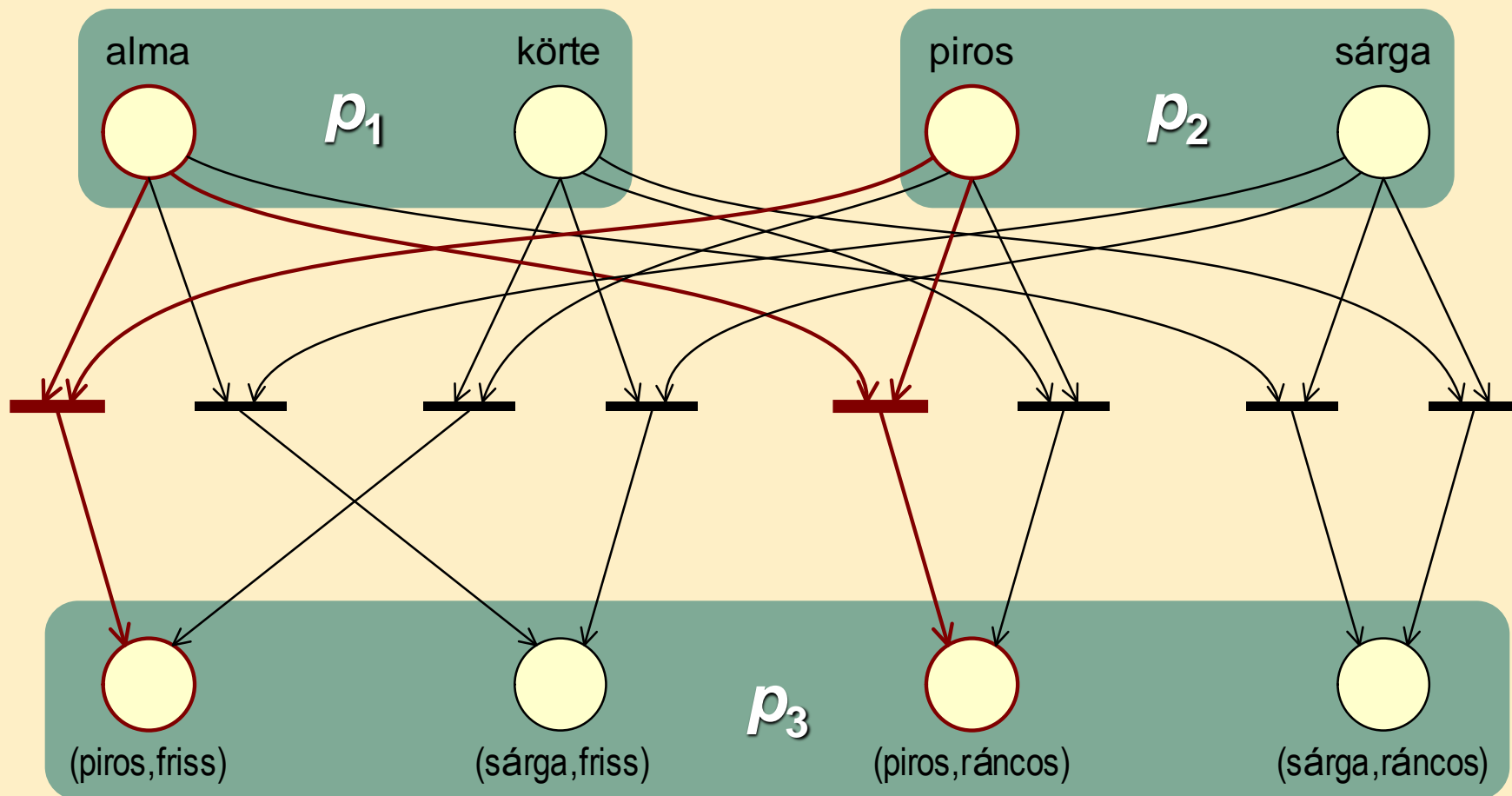
- (Prioritásos) színezett hálók modellező ereje megfelel a tiltó éllel kiegészített (prioritásos) színezetlen hálókénak
  - minden színezett hálónak megfeleltethető egy (automataelméleti értelemben → biszimuláció) ekvivalens működésű színezetlen háló
  - ekvivalens színezetlen háló: széthajtogatott háló
  - **széthajtogatás:**
    - tokenek adattartalmát struktúrában fejezzük ki
    - minden eseménynek az eredeti hálóban megfelel egy és csak egy esemény a széthajtogatott hálóban

Egyszerű színezett háló széthajtogatása


```
color A = with alma | körte;  
color B = with piros | sárga;  
color C = with friss | ráncos;  
color BC = product B*C declare mult;  
var x: A;  
var y: B;  
var z: C;
```

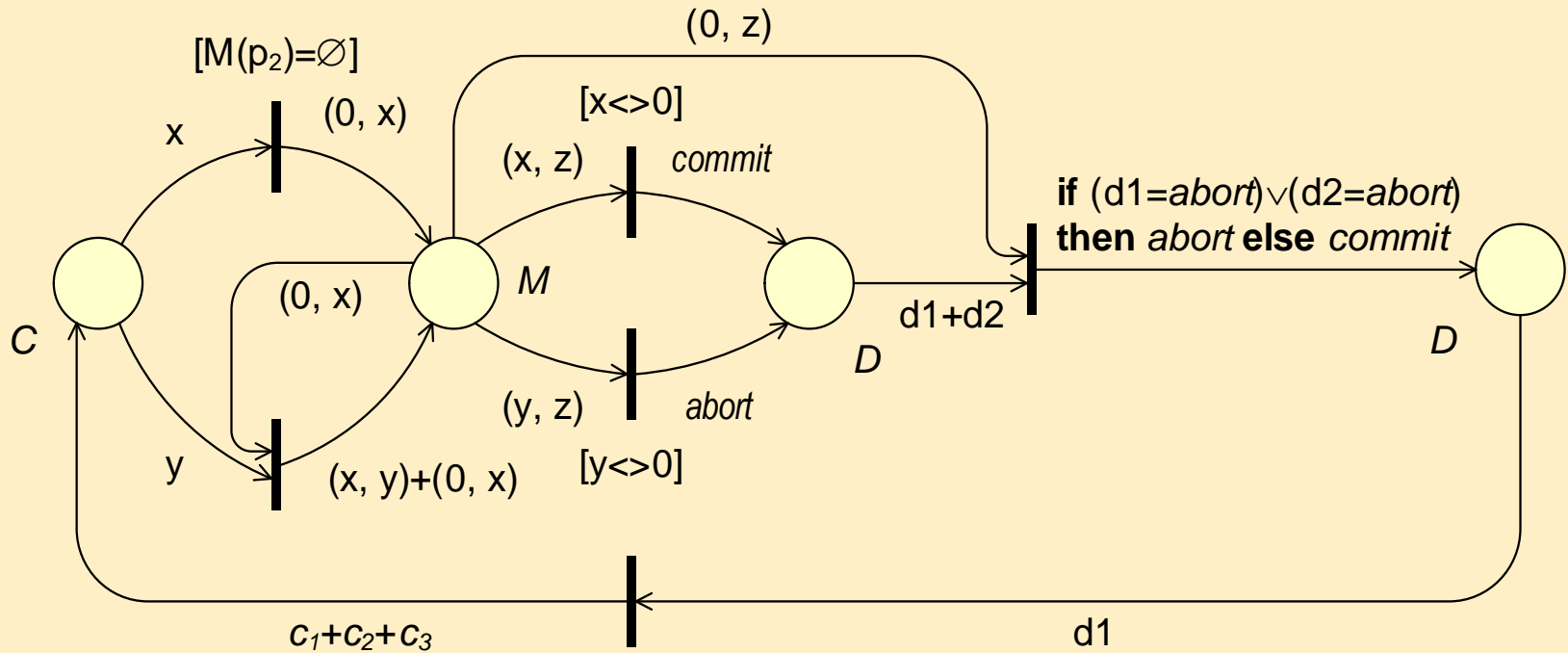
A széthajtogatott, színezetlen modell

Összetett példa: kétfázisú commit protokoll

- Specifikáció
  - n ($=3$) darab szerver egy tranzakciót le akar zárni
  - kétfázisú commit protokollt alkalmaznak
  - először egy koordinátor választanak
    - többiek: résztvevők
  - a koordinátor minden résztvevőnek küld egy kérést
  - a résztvevők commit vagy abort választ adnak
    - ha mindenki commit választ adott: koordinátor commit-ot dönt
    - ha van legalább egy abort válasz: koordinátor abort-ot dönt
    - a protokoll további részét nem modellezzük

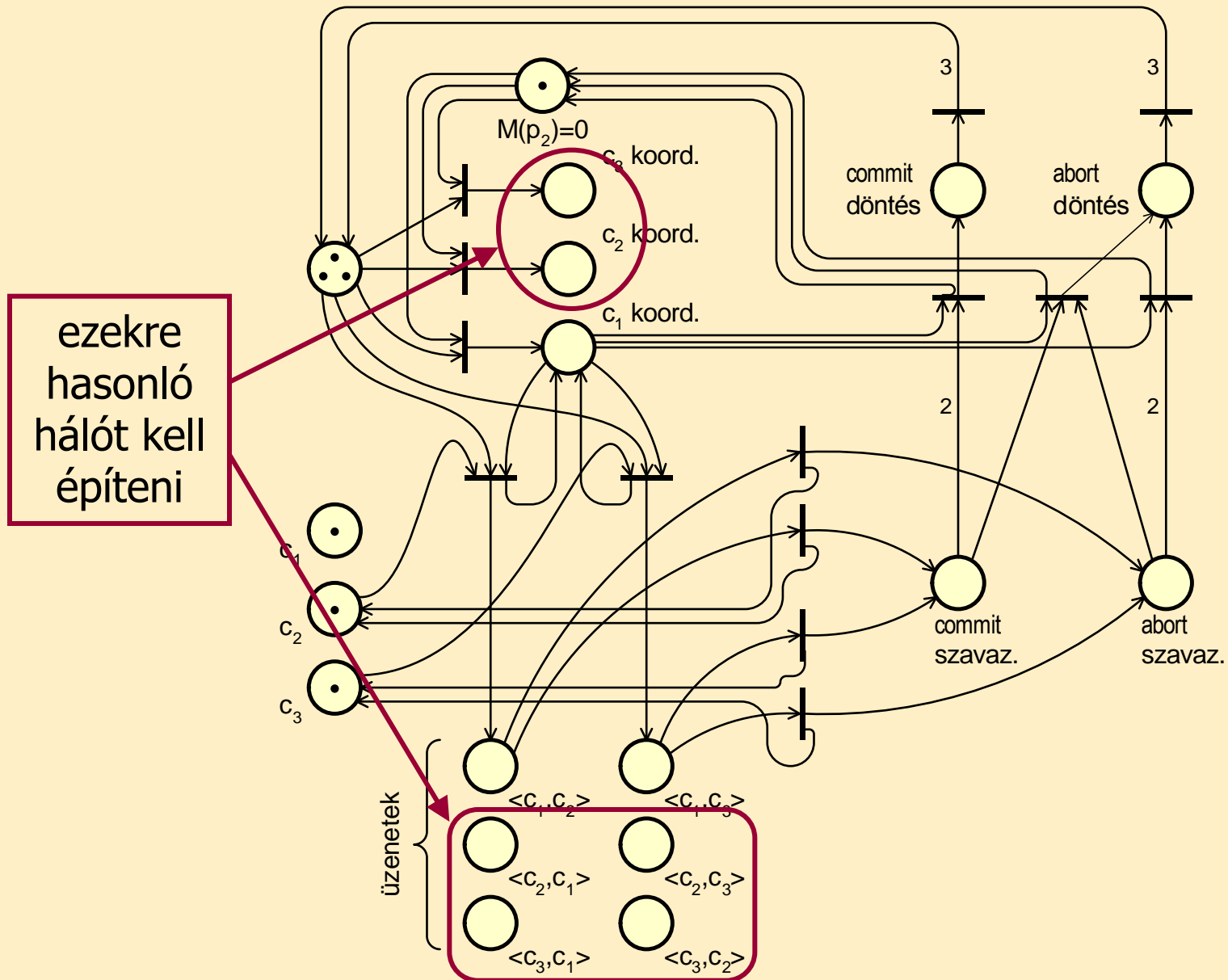
Kétfázisú commit protokoll CP-net modellje

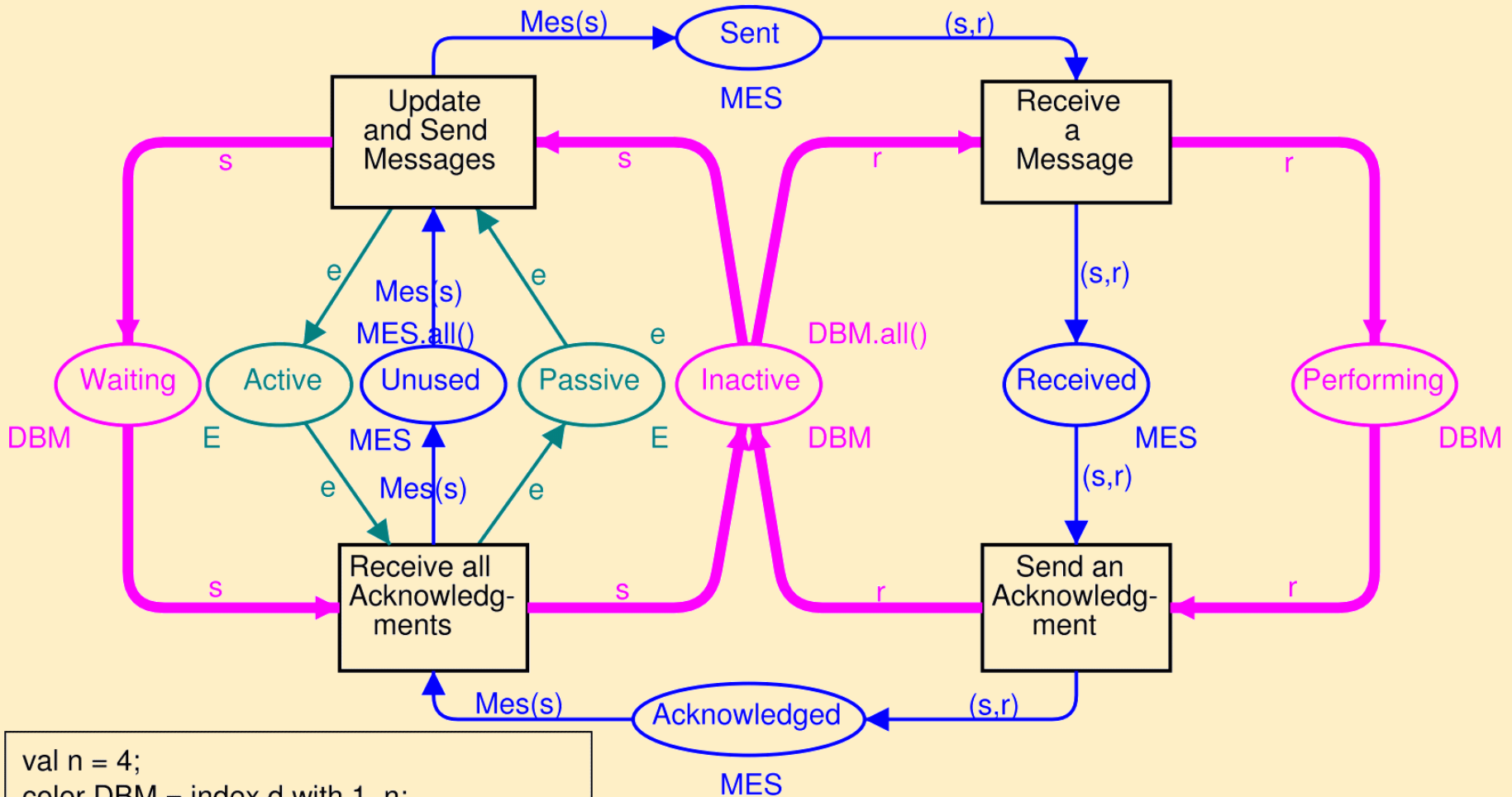
```

color C1 = index c with 1..3 declare ms;
color C2 = with 0;
color C = union C1 + C2 declare ms;
color D = with commit | abort;
color M = product C*C declare mult;
var x, y, z: C;
var d1, d2: D;
    
```

Modell részleges széthajtogatása (c_1 a koordinátor)

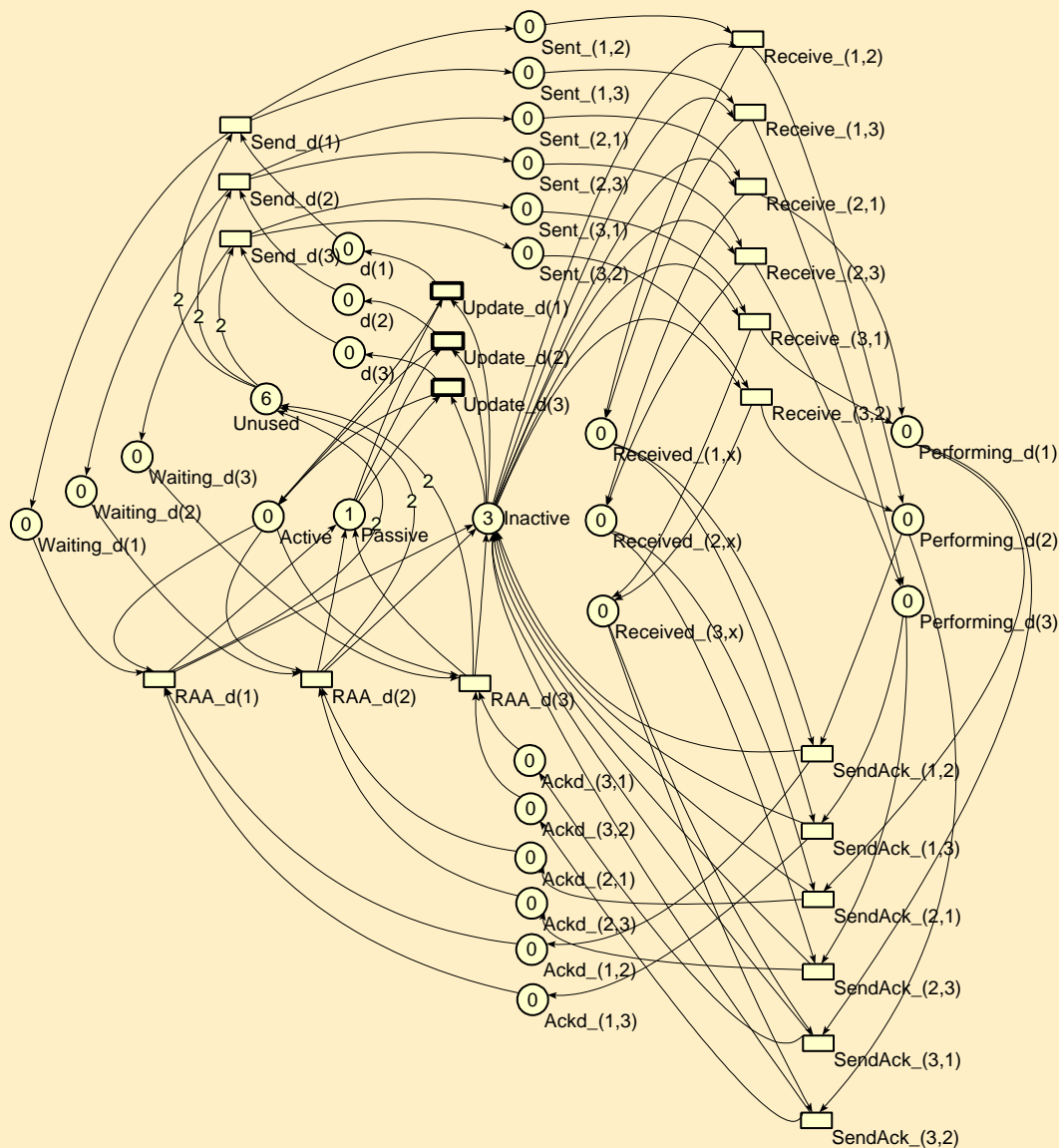
Elosztott adatbáziskezelő rendszer CP háló modellje


```

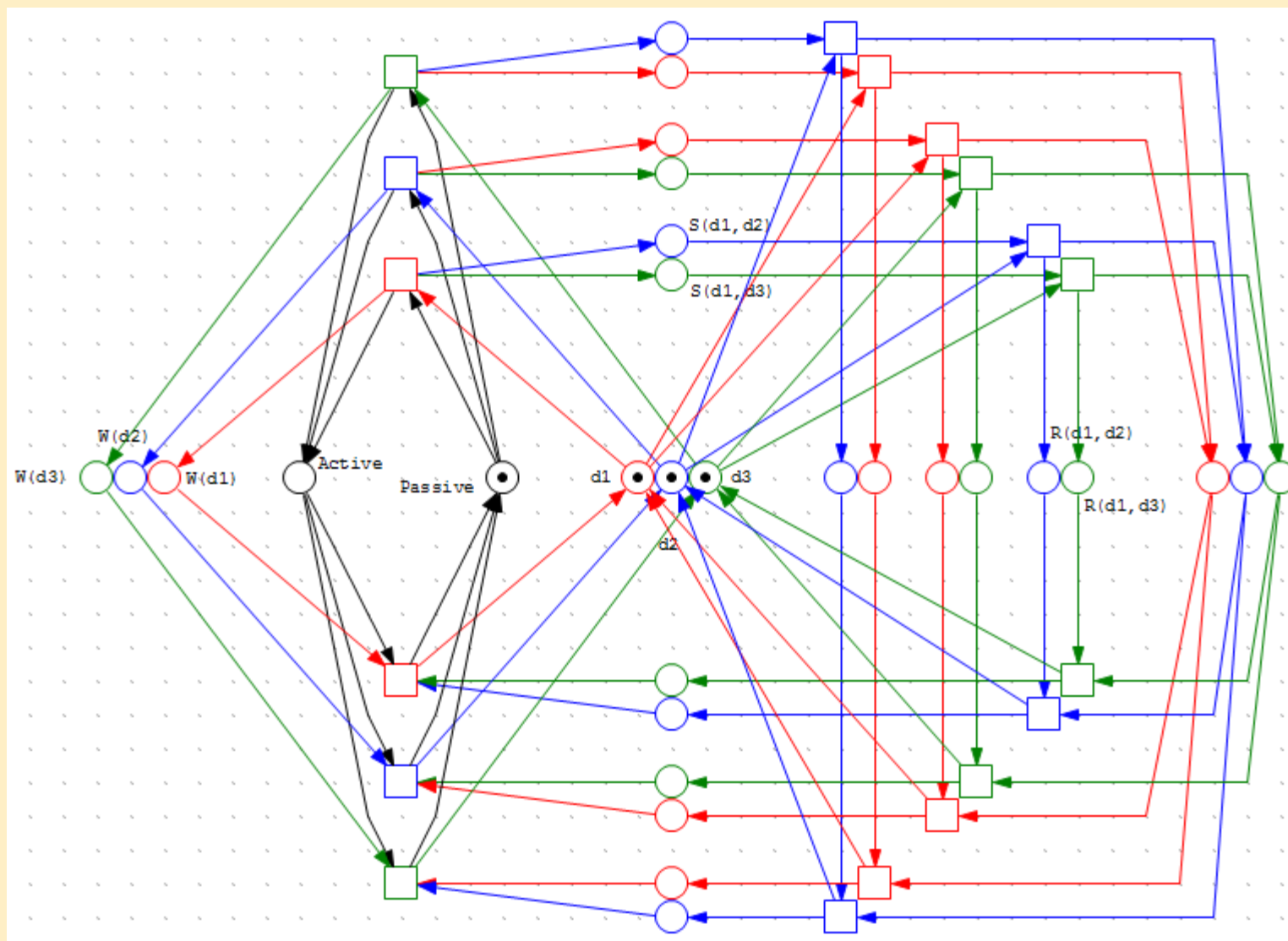
val n = 4;
color DBM = index d with 1..n;
color PR = product DBM * DBM;
fun diff(x,y) = (x<>y);
color MES = subset PR by diff;
color E = with e;
fun Mes(s) = PR.mult(1`s, DBM.all()--1`s);
var s,r: DBM;
    
```

Az adatbázis-kezelő modell széthajtogatása

Széthajtogatott adatbázis-kezelő háló Snoopy-ban

Színezett Petri hálók dinamikus tulajdonságai

Színezett Petri hálók dinamikus tulajdonságai

- A színezetlen hálóknál megismert tulajdonságok kiterjesztései multihalmazokra

- Korlátosság

Egy hely korlátos, ha a tokenek száma bármely állapotban korlátos

- n egy felső integer korlát p -re, ha $\forall M \in [M_0\rangle : |M(p)| < n$
- m egy felső multihalmaz korlát p -re, ha $\forall M \in [M_0\rangle : M(p) < m$

- Visszatérő tulajdonság

Egy visszatérő állapotba mindig lehetséges visszajutni

- M egy visszatérő állapot, ha $\forall M' \in [M_0\rangle : M \in [M'\rangle$
- X egy visszatérő csoport, ha $\forall M' \in [M_0\rangle : X \cap [M'\rangle \neq \emptyset$

Színezett Petri hálók dinamikus tulajdonságai

- Élőség

Az élőség garantálja, hogy a lekötési elemek egy része aktív marad

– halott állapot (deadlock): egy lekötési elem sem engedélyezett

$$\forall b \in BE : \neg M[b \rangle$$

– halott tranzíció: egyik lekötése sem válhat engedélyezetté

$$\forall M' \in [M \rangle, b \in B(t) : \neg M'[b \rangle$$

– élő tranzíció: nincs olyan állapot, amelyben minden lekötése halott

$$\forall M' \in [M_0 \rangle, \exists M'' \in [M' \rangle, \exists b \in B(t) : M''[b \rangle$$

Színezett Petri hálók dinamikus tulajdonságai

- Fair tulajdonság

Fairség megmutatja, hogy egy lekötési elem milyen gyakran tüzel

- elfogulatlan (impartial) tranzíció: végtelen sokszor tüzel

$$\forall b \in B(t), |\sigma| = \infty : OC_b(\sigma) = \infty$$

- fair tranzíció: végtelen sok engedélyezés $\rightarrow$ végtelen sok tüzelés

$$\forall b \in B(t), |\sigma| = \infty : EN_b(\sigma) = \infty \Rightarrow OC_b(\sigma) = \infty$$

- igazságos (just) tranzíció: perzisztens engedélyezés $\Rightarrow$ tüzelés

$$\forall b \in B(t), \forall i \geq 1 : \left[EN_{b,i}(\sigma) \neq 0 \Rightarrow \exists k \geq i : \left[EN_{b,k}(\sigma) = 0 \vee OC_{b,k}(\sigma) \neq 0 \right] \right]$$

- Elérhetőségi gráf

Színezetlen hálók elérhetőségi gráfjának generálásával analóg módon

- állapot ekvivalencia osztályok, erősen összekötött komponensek

Színezett Petri hálók strukturális tulajdonságai

T-invariáns színezett Petri hálóknban

- Tranzíció invariáns

Olyan tüzelési szekvencia, ami nem hat az állapotra

$$\forall p \in P: \underbrace{M'(p) = M(p)}_{M'(p) - M(p) = 0} - \sum_{p \in \bullet t, b \in \sigma} E^-(p, t) \langle b \rangle + \sum_{p \in t \bullet, b \in \sigma} E^+(t, p) \langle b \rangle$$

$$\forall p \in P: \sum_{p \in \bullet t, b \in \sigma} E^-(p, t) \langle b \rangle = \sum_{p \in t \bullet, b \in \sigma} E^+(t, p) \langle b \rangle$$

P-invariáns színezett Petri hálóknban

- Hely invariáns

Alapötlet: egyenlet, ami minden (elérhető) állapotban fennáll

– súlyozott összeg:

$$W_{p_1}(M(p_1)) + W_{p_2}(M(p_2)) + \dots + W_{p_n}(M(p_n)) = m_{\text{inv}}$$

– súlyfüggvény: hely színekészletét egy közös súlyozott halmazra

– súlyozott halmazok: multihalmaz jellegűek, negatív együtthatókkal

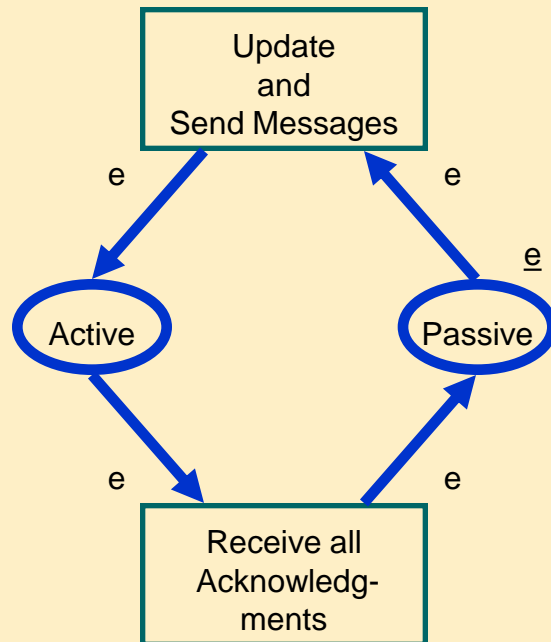
– hely-folyam: $\forall b \in B(t) : \sum_{p \in P} W_p(E^-(p, t)\langle b \rangle) = \sum_{p \in P} W_p(E^+(t, p)\langle b \rangle)$

– P-invariáns: $\forall M \in [M_0] : \sum_{p \in P} W_p(M(p)) = \sum_{p \in P} W_p(M_0(p))$

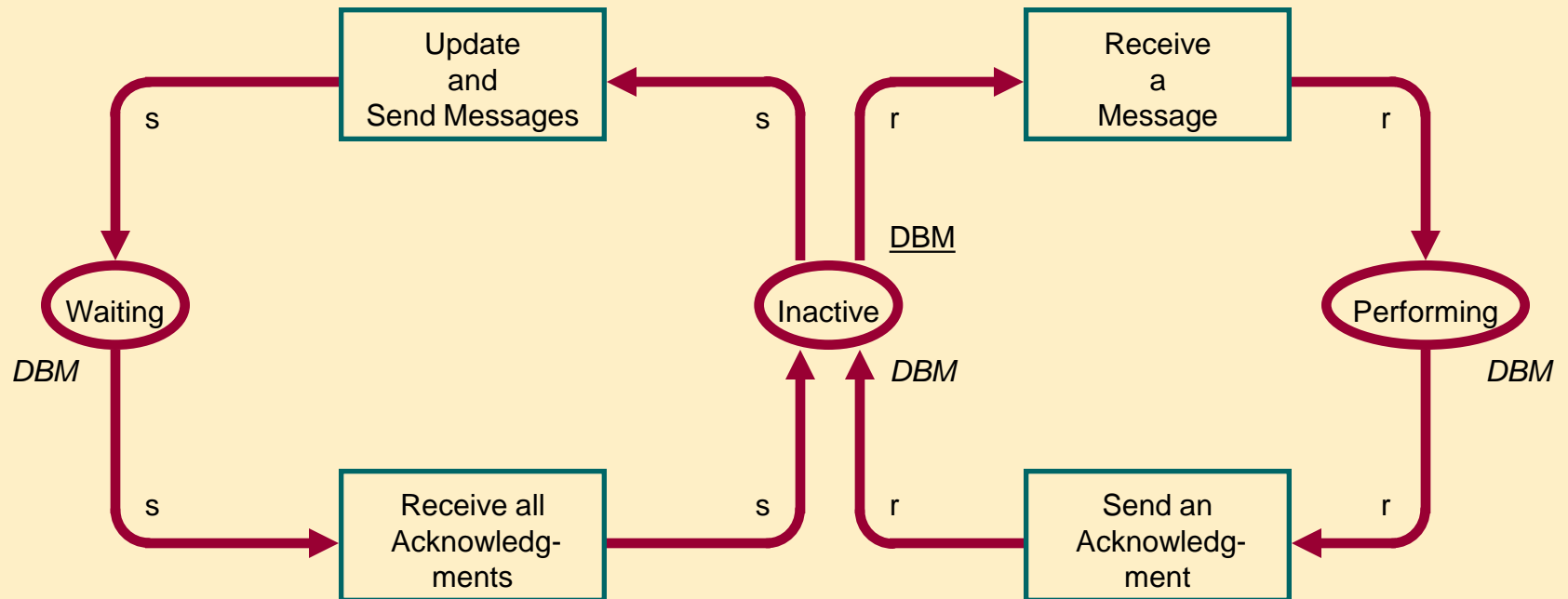
– Tétel: W egy hely-folyam $\Leftrightarrow W$ egy P-invariánst határoz meg

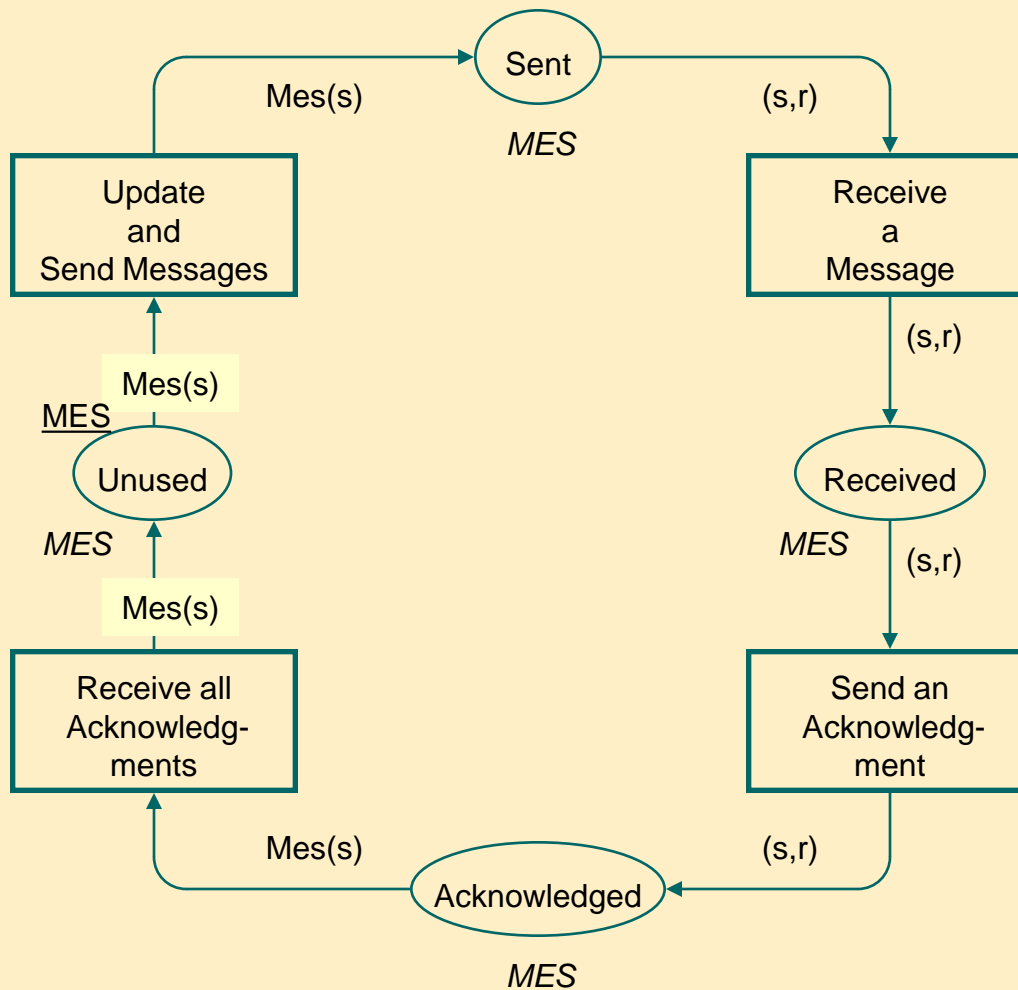
Dekompozíció: a rendszer állapota

Dekompozíció: adatbázis menedzserek

Dekompozíció: üzenetvábbító alrendszer

A modell dinamikus tulajdonságai

- Konkurencia:

Update & Send → Receive önmagával konkurens

- Kauzalitás:

Update & Send → Receive → Send Ack. ⇒ Receive Ack.

- Konfliktus:

Update & Send

- minden Mes(s) lekötési elemre engedélyezett
- de csak egyre tüzelhet

A modell tulajdonságai

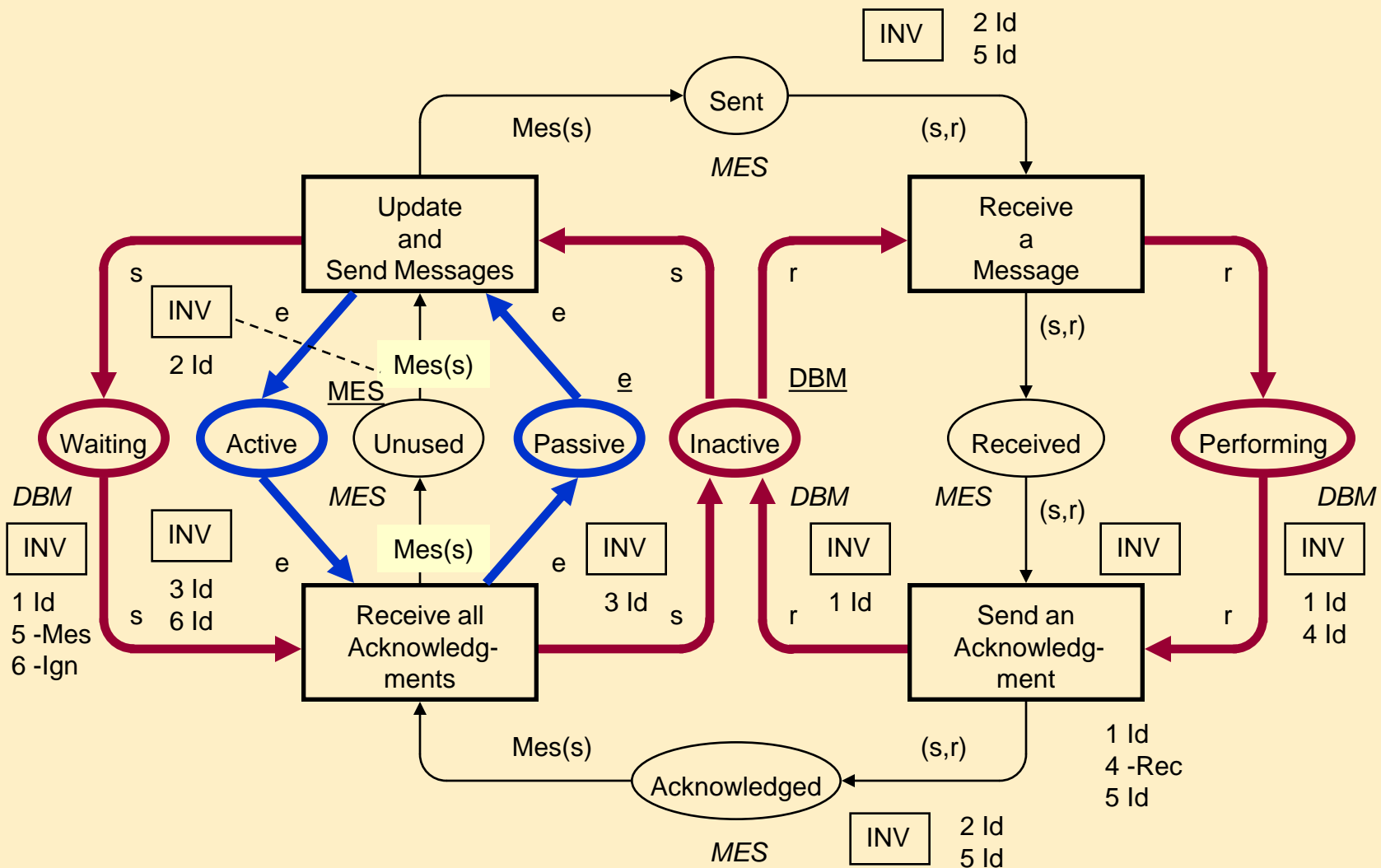
- Strukturális tulajdonságok: a háló uniform és konzervatív
- Korlátosság:

	multihalmaz	integer
– Inactive	DBM	n
– Waiting	DBM	1
– Performing	DBM	n - 1
– Unused	MES	$n*(n - 1)$
– Sent, Received, Acknowledged	MES	n - 1
– Passive, Active	E	1

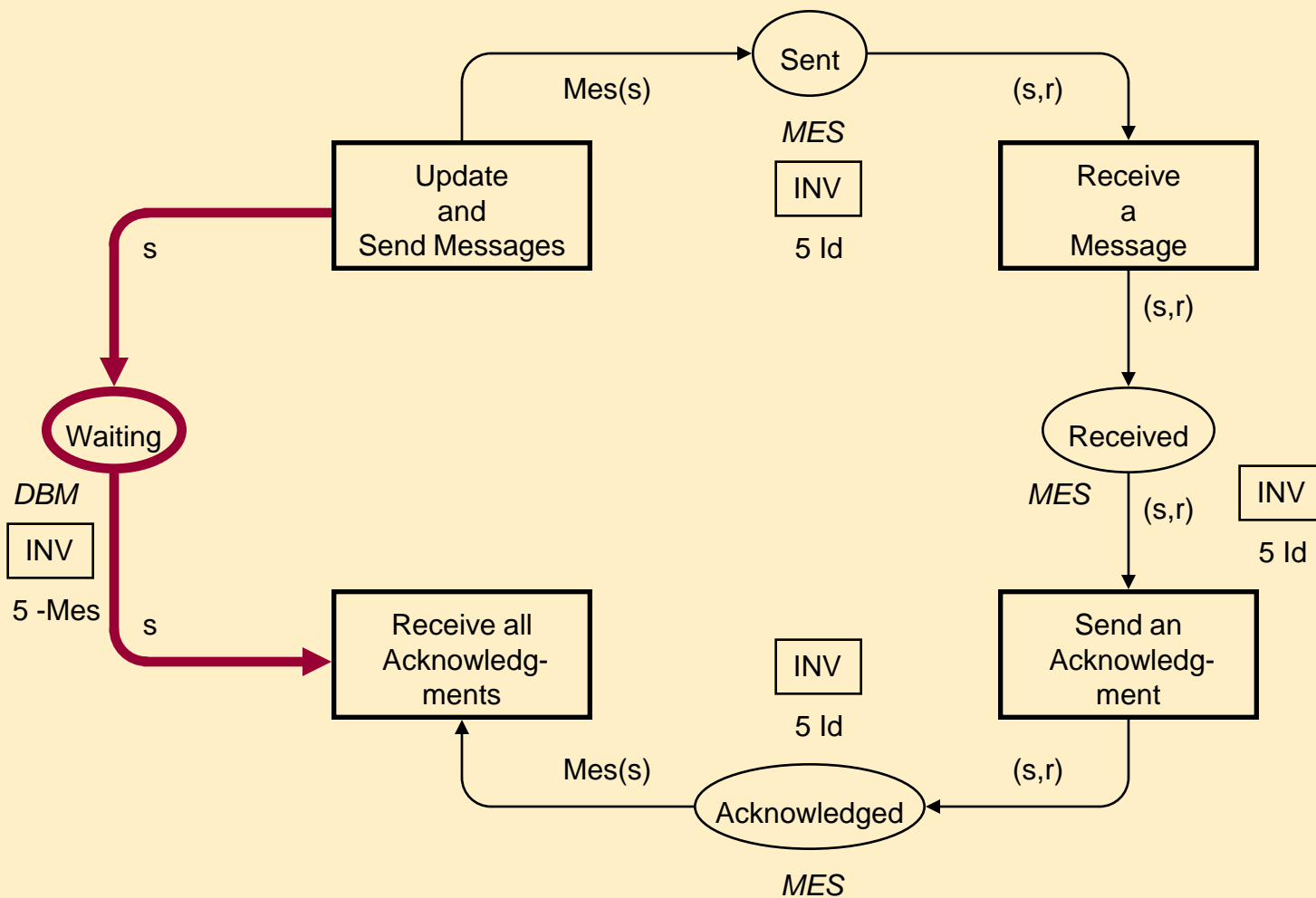
P-invariánsok az adatbázis-kezelő modellben

- $M(\text{Inactive}) + M(\text{Waiting}) + M(\text{Performing}) = \text{DBM}$
- $M(\text{Unused}) + M(\text{Sent}) + M(\text{Received}) + M(\text{Acknowledged}) = \text{MES}$
- $M(\text{Active}) + M(\text{Passive}) = 1 \cdot e$
- $M(\text{Performing}) - \text{Rec}(M(\text{Received})) = \emptyset$
- $M(\text{Sent}) + M(\text{Received}) + M(\text{Acknowledged}) - \text{Mes}(M(\text{Waiting})) = \emptyset$
- $M(\text{Active}) - \text{Ign}(M(\text{Waiting})) = \emptyset$
  - $\text{Ign}()$ függvény tetszőleges színű tokent $e \in E$ színű tokenre vált

P-invariánsok az adatbázis-kezelő modellben

Az adatbázis-kezelő modell egyik P-invariánsa

A modell elérhetőségi gráfjának részlete

Sent, Received, Acknowledged

